

סבתא,
זכרונות.

כמה קשה לכתוב עלייך, לספר עלייך.
נדמה פתאום שהמילים קטנות כל כך.
שום תיאור ושום סיפור לא יכילו את גודלך.
ומסובך לכתוב עלייך בלי קלישאות, אולם במקרה שלך סבתא הן לא כאלה, כי היית אדם הכי רחוק שאפשר
מקלישאה.
אישה גדולה בגוף קטן.

באחד האירועים המשפחתיים, מנחם קרא לך - המאור הגדול שלנו.
לא נראה לי שיש תיאור מתאים יותר.
האור הגדול שהפקת, ושפע חום סביבך,
יחד עם החיות ששמרת עליה כל השנים, היו הציר הראשי שסביבו המשפחה חיה, גדלה, התרחבה, ניזונה
מהאנרגיות של אורך וחומך ומהעוצמות שלהם.

וכמה אהבת את אותה השמש...
אהבת לצאת לגזוזטרה הקטנה בדירתכם הקודמת, במרדכי היהודי 17,
ובאותו רחוב, בבית ממול, אהבת לצאת לגינתך, ולהתפעל כל פעם מחדש מהשמש החמה, מהעצים,
מהפרחים מהחתולים שפסעו בשקט בדשא, מציפורי השיר, כך שאפילו הצלחת לדעת באיזה שעות הם
עירניות ובאיזה שעות משכיבות את גזליהן.
בכולם הבחנת. באמונה תמימה וכנה התפעלת ממעשה הבריאה כל יום מחדש.

החידה שנותרה בעינייך לא פתורה היא הזיקנה. שוב ושוב שאלת למה?
ולמרות זאת, תמיד ברכת על מה שניתן לך.
גם כשכבר כמעט לא ראית, וגם כששמיעתך נפגעה ואפילו כשההליכה היתה קשה, התעקשת והמשכת לעשות
כל מה שאפשר, פשוט להמשיך לחיות!
כמו שלא נכנעת לאייכמן ולמנגלה באושוויץ, לא לחורבן הבית בפרשוב,
לא לקשיי ההתאקלמות בארץ חדשה, לא לאויבים ולמלחמות בארץ ולא לפרידה מיקרייך – אחיך, אחיותייך
ואישך אהובך, סבא שלנו, כך לא נכנעת לזיקנה ולכאביה. עד הרגע האחרון נלחמת, ובאמת האמנו שאף אחד
לא יכול עלייך, שאת בלתי מנוצחת. אי אפשר היה לדמיין מצב אחר.
בימי האינתיפאדה הראשונה, כשהייתי חיילת, פחדתי מהנסיעות הביתה, זו היתה תקופה בה ירו בכבישים.
בשבתות, כשבאתם, את וסבא, לבקר אותנו בעפרה, שמחתי להצטרף אליכם לנסיעה – הרגשתי מוגנת, ידעתי
שאתם שומרים עלינו, ובזכותכם דבר לא יקרה.
הרגשתי שאתם, אחרי כל מה שעברתם, באמת בלתי מנוצחים.

סבתא.

היית כרטיס הביקור של המשפחה.

את קיבלת את כל המצטרפים החדשים.

וכמו שקבלת את בני זוגם של ילדייך, את אבא ורבקה – כילדים לכל דבר, כך קיבלת את בני זוגנו, כל אחד בתורו, בזמנו, כנכדייך.

הם מצידם אמצו אותך ישר וקראו לך סבתא בלי להתבלבל.

ברוב המקרים, את זכית להכיר את החתנים והכלות עוד לפני ההורים שלנו.

את קיבלת את פניהם ראשונה במשפחה. אולי כי ידענו שאת בכל מקרה תקבלי אותם ותאהבי, את תראי בהם רק את הדברים הטובים.

ואולי בכלל רצינו להשוויץ בך, ובמשפחה החמה שלנו.

אצלך, ידענו שזה מקום בטוח לעשות זאת.

כל כך הרבה זכרונות, יותר מ-35 שנים ביחד...

הביקורים שלכם בקיבוץ, ואת נהנית מהפרחים, מהירק, מהגינות והמדשאות מבריכת השחיה. חופשות וחופשים שבילינו אצלכם בירושלים, עם אבא ואמא, הולכים יחד (לכאן) לביהכ"ס ברחוב יעל, לתפילות השבת. בעיקר זכורים לי ר"ה והתפילה המיוחדת.

חג השבועות שהביא עימו את הריחות המיוחדים לאביב המאחר בירושלים. ענפי הירק שטרחת תמיד לתלות על התמונות בסלון לכבוד החג.

וחופשות הקיץ עם ארוחת בוקר: חצי אשכולית בצלוחית פלסטיק צבעונית וטוסט ופירלי שלא היה בקיבוץ. וכשהתרחבנו וכבר גדלנו, ולא יכולת לארח את כולנו לשבתות, הגענו לבד, סתם אחה"צ באמצע השבוע. ומצאנו תמיד צלחת מרק חם, כאילו ידעת תמיד שמישהו עומד להכנס. ובעצם תמיד חיכית לכל אורח שיבוא.

זוכרת את הגאווה שלך לראות אותנו לבושים במדי צה"ל.

אפילו לאחד הטקסים הצבאיים שלי שהיה בירושלים באת, למרות שלא היה מובן מאליו, בשבילך וגם בשביל סבא, שהנכדות שלכם משרתות בצבא.

ואח"כ בתור סטודנטית, כשישנתי אצלכם במוצאי שבתות כדי להספיק את האוטובוס מוקדם בבוקר לחיפה – סבא מעיר אותי לפני שהולך לביכ"ס, ואת כבר במטבח, דואגת לו ולי, לארוחת בוקר קלה או לפחות לכוס קפה, שלא אצא בלי כלום מהבית.

ובשנות רווקותי בירושלים, השתדלתי לבוא בשבתות כשכבר היית לבד בלי סבא, לפעמים לסעוד איתך ארוחת שבת וקידוש בערב או בבוקר או סתם לשיחה.

ותמיד חיכית לי, כאילו רק בשבילי את יושבת כל היום ומחכה. תמיד מזמינה לאכול או לשתות, וכשלא יכולת להגיש, ביקשת שניקח בעצמנו.

לא הנחת לאף אורח עד שהכניס משהו לפה.

ואח"כ הבאתי איתי את אייל,

ואחרי שדפנה ויזהר עזבו את ירושלים, השתדלנו למלא את מקומם ולבוא לעשות איתך הבדלה, בכל מוצאי שבת, כשיכולנו.

ועם תמר, בזמן חופשת הלידה,

באתי אלייך בכל זמן פנוי. לשמח אותך בנינה חדשה אבל גם כדי לשאוב כוחות לעצמי, ולנוח קצת מבכי הלילות, לאכול ארוחת צהריים חמה ולנוח במיטה שלך שעה-שעתיים, ולדעת שהיום את מקשיבה, וכבר יודעת את הקשיים של אמא מתחילה ומבינה.

לא כמו אז, כשספרת על אמא שלי, בתור תינוקת. כמה קשה כשלא היה לך ממי ללמוד ועם מי להתייעץ, כי נשארתי לבדך, ללא משפחה קרובה לידך. ומעולם לא האשמת את אמא בכך שהייתה תינוקת בכיינית, אלא את עצמך, שלא ידעת אז כיצד להתנהג איתה ואליה.

תמר, לשמחתי, גדלה על ברכיך, באהבה,

ובתקופה האחרונה כשהביקורים פחתו, כי היית בבית חולים וגם בבית זה כבר לא היה קל, היא חזרה ושאלה מתי תבריאי ונוכל לבוא שוב לבקר אותך. היא התפללה לשלומך. זכות גדולה לה ולנו שהכירה אותך, ואני מאמינה שנצליח לשמור את זכרך בה.

אם ישאלו אותי על דמות דומינטטית ומשפיעה על אישיותי וחיי, את היא הראשונה. סיפור חייך, ופתיחותך לדבר על הכל. לשתף, לייעץ, לעתים להעיר בביקורת ולפעמים גם להעלים עין כדי לא להרתיע, גרם לך שמשפטים רבים שלך חרותים במוחי. המסרים היו חזקים וברורים, למרות ואולי בגלל, שהיו בשפה פשוטה וללא פאתוס.

משמעות החיים והבריאה,

מה שצריך להספיק לפני שהכל נגמר,

כמה צריך לאהוב ולהיות סובלניים, כי זו ההזדמנות היחידה שלנו.

כמה צריך להיאחז בארץ ולאהוב אותה כי זה המקום שלנו.

עד לא מזמן חשבתי שהיה לי בלבד קשר מיוחד איתך.

כי השיחות המשמעותיות שניהלנו בשנות הילדות והנערות והבגרות, יצרו ביננו משהו אחר ומיוחד, מעבר לקשר סטנדרטי של סבתא ונכדה.

ההרגשה שאני מכירה כל אחד ממשפחתך שנתרה על אדמת אירופה החרוכה, ההרגשה לעתים כאילו אני חלק ממנה וכאילו הייתי שם בעצמי, התובנות שלך לחיים שחדרו, כמעט, לכל פן בחיים שלי, הביקורים התדירים והשכנות גרמו לך, המקום שלך בחיים הפרטיים שלי היה גדול עד מאוד. בשנים האחרונות ובעיקר בחודשים האחרונים הבנתי שאני לא לבד בהרגשה הזו, ובעצם כל אחד מהנכדים וגם אחרים מהמשפחה ומחוצה לה, הרגישו כך. מיוחדים. כל אחד הרגיש שאת הסבתא המיוחדת שלו.

בדרך מופלאה הצלחת לגרום לכל אחד להרגיש מיוחד ולתת לו הרגשה כאילו הוא הנכד המיוחד שלך.

כשראיתי פתאום את ההתגייסות של כולם לעזור, לישון איתך בלילות, לבוא לבקר – עם כל הקושי ומתוך אהבה גדולה, הבנתי שבדרךך המיוחדת הגעת לליבו של כל אחד ואחד ויצרת קשר אישי וייחודי עם כולנו אבל עם כל אחד לחוד.

אני חייבת להודות שכשהבנתי את זה, התאכזבתי לרגע, באופן לגמרי אגואיסטי שלא היית רק שלי, ומיד הבנתי את המסר הגדול שלך, מה שנותנים לאחד לא בהכרח מחסיר מהשני והעובדה שבאמת מעולם לא חסר ולמרות שכולם קבלו באופן שווה כל אחד הרגיש מיוחד, על כך סבתא אין גבול להערכתי ואני מאחלת לעצמי ולכל מי שזכה לקשר הזה לדעת ליצור באהבה וברגישות רבה כ"כ קשרים כאלה עם משפחתו ועם מכריו.

לסיום, אם יש כזה דבר, כי אי אפשר באמת לסיים והדרך לא נגמרת פה – את נשארתי איתנו תמיד. אני רוצה לבקש סליחה על כל הרגעים בהם איבדתי את הסבלנות, כשכבר לא יכולתי להקשיב או לענות, לספר, או לציית. לפעמים זה קרה ואני מצטערת, כי הגיעה לך כל הסבלנות שבעולם ואני לא תמיד מצאתי אותה.

אני רוצה להודות לכל מי שסעד אותך בשנים האחרונות – למנחם ורבקה ולאמא שיחד עם אבא לא עשתה לעצמה שום הנחות ולא היתה רגועה עד שידעה שאת נמצאת במקום הטוב ביותר עם הטיפול הטוב ביותר כולל בביתה שלה ובהשגחתה.

למטפלות שלך המסורות – בתחילה הלנה ובשנה האחרונה באהבה גדולה, בסבלנות רבה, בדאגה מתמדת כבת לאם וגם כאם לבתה - מרתה.

וגם לאחים שלי ולבני דודים. מכולכם למדתי בחודשים האחרונים מסירות ואהבה ואף שהייתי חלק מהגיוס הזה, לא פעם הבטתי בהשתאות והערכה לרוח החיובית, להירתמות ולהתנדבות של כולם,

וידעתי – זאת סבתא!

תודה שזכינו.

נחיי בשלום סבתא, מגיע לך, אחרי כל כך הרבה שנים של עבודה, דאגה ואינסוף געגועים, עכשיו תורינו להתגעגע.